

Бог береже»; *got geb daz ich si noch vinde; lant iuch niht riuwen, so iu got!; got von hymmel muoß uch bewarn!; got muoß in inn seiner hüt haben;*

– прохання, засторога: *entwelle got* ‘Боже упаси’; *(al)so helfe mir got, sam/so mir got* ‘Бог мені допоможе’; *daz/etw. müeze/mohte got erbarmen* ‘Боже помилуй’; *in gote, durch got, durch gotes willen* ‘заради Бога’; *nu enwell got, das ich iemer begange die untugende; als helff mir gott, – sprach er, – ir hant wol gesprochen und recht; nu müeze ey got erbarmen, day ich in hiute gesluoc;*

– благословення: *in gotes namen, got (ge)sëgen jmdn.* ‘в ім’я Бога’; *von gotes genâden* ‘з Божою благодаттю’; *nu koment mit mir, in gotes namen!; got gesegen uch dann, – sprach der ritter, – ich fare hinweg; Rudolf, von gotes genaden Pfalntzgraue bei dem Rein vnd hertzog ze Baiern;*

– подяка: *kenne got* ‘вдячність за дар’; *got danke jmdm., got lone jmdm. (einer Sache), daz vergelte jmdm. got, nu lone dir/iu got* ‘вдячність’; *ich pin zu pettelwerch enwicht, das kenne got ich kann sein nichtgot lone im der diu suone tuo; daz ir mich so sere kleit, daz müeze iu got vergelten;*

– привітання: *got grüeze dich/iuch* ‘доброго дня’; *si(t) mir unde gote willekomen, si(t)/wis gote wilkomen; got grüeze dich, muome, wie gehabstu dich?; nu sit gote willekomen, vil lieben frunde, unde mir;*

– прокляття: *got schende jmdn.; ob du niht bitest, so müez dich got schenden!* [3, с. 172–179; 5, с. 1051–1054].

Висновки. Таким чином, стереотипи *got* ‘Бог’ і *gotesrêht* ‘право Бога’ – важливі чинники національно-культурної самоідентифікації середньовічного німецького етносу та джерело формування національно-культурних конотацій фразеологізмів свн. періоду. Досліджений корпус ФО переконує, що вручення себе у владу Бога – ключова ознака середньовічної культури. Для людини того часу *got* – це всесильність, найвища духовна інстанція, правда й істина. З’ясовано, що семантична структура сакрального фразеологічного стереотипу *got* вербалізована: синонімічними номенами *hërre, Krist* та *heileger geist*; семантичним розгалуженням сакральних понять священна особа (*got, heilege, bischof, pfaffen*), священна дія (*mësse, predige, gebet*), священне місце (*kirche, altare*), священний предмет (*kriuze, hostie*), священний час (*Kristes tac, ôstertac*); семантичними опозиціями *sêle* ‘душа’ – *lip* ‘тіло’, *guot* ‘добро’ – *ûbel* ‘зло’, *got* ‘бог’ – *tiuvel* ‘чорт’.

У системі середньовічних цінностей, вербалізованих у фразеології, *gotesrêht* ‘право Бога’ охоплювало дотримання основних Божих законів і «документів» (*die zëhn gebot; das Neue Testament*), Божу службу (*gote dienen*), Божих слуг (*engel, prophēt*), Божий гнів (*Zorn des Gottes*), Божий (Страшний) суд (*der jungeste tac*), Божу кару (*obere/nidere helle*) тощо. У лінгвокультурній свідомості німців XI–XIV ст. стереотип *got* – невід’ємна складова сакрально-етикетних висловів.

Література:

1. Гаврис В. І. Німецько-український фразеологічний словник : у 2-х т. / В. І. Гаврис, О. П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981.
2. Гуревич А. Я. Средневековый мир : культура безмолвующего большинства / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1990. – 395 с.
3. Friedrich J. Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen / Jesko Friedrich. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2006. – 490 s.
4. Köbler G. Deutsches Etymologisches Wörterbuch / G. Köbler. – Tübingen, 1995. – 484 s.
5. Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch / Lexer : in 3 Bd-n. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872-1878. – Stuttgart : S. Hierzel, 1992. – Bd. 1–3. – 2262 S. – Режим доступу: <http://woerterbuchnetz.de/Lexer/>.
6. Школяренко В. І. Фразеологічні одиниці німецької мови як відображення картини світу раннього середньовіччя / В. І. Школяренко // Філологічні науки. – Суми : Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. – С. 433–443.

УДК 811.111+811.161.2–115

І. П. Довбня,

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ БІНАРНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОСТОРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ У КОНТЕКСТІ ГЕРМАНСЬКОЇ ТА СЛОВ’ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУР

У статті досліджено джерела формування бінарності у германській і слов’янській моделях простору на основі мовних фіксацій англійської і української мов, проаналізовано найдавніші просторові уявлення германців та слов’ян, встановлено основні просторові опозиції та їх семантичну цінність, визначено тотожність структуризації бінарного простору германців та слов’ян.

Ключові слова: бінарна модель простору, опозиція, дихотомія, міф, англійська мова, українська мова, порівняльний аналіз.

THE SOURCES OF FORMATION OF BINARY MODELS OF SPACE IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES IN THE CONTEXT OF GERMAN AND SLAVIC CULTURES

The article examines the sources of formation of binary character in German and Slavic models of space on the basis of lingual fixations in English and Ukrainian languages, it analyses the most ancient spatial ideas of German and Slavic people, establishes the main spatial oppositions and their semantic value, determines the common structuring of binary space by German and Slavic people. The author reviews the personification of «up» and «down» as the most important opposition for mythological ancient Indo-Europeans’ consciousness and their lingual realization as well as compares the ideas of English and Ukrainian people regarding the division of space into ‘own’ and ‘alien’ which is practically distinguished as mastered and not mastered. The following materials have been used for the article: etymological researches of key spatial ancient Germanic lexemes and Ukrainian cosmogonic carols and folk songs as the most ancient ideas of Slavic people about space, structure of the Universe. Attitude of world cultures towards the opposition up / down in religious sphere, which were manifested in architectural buildings, usually built by people on the hills and high areas, close to heaven gods, are described. The common mythological perception of space gives possibility to duly interpret semantic and typological parallels of spatial Ukrainian lexemes in the context of other Slavic languages and of the English ones on the background of other German languages.

Key words: binary model of space, opposition, dichotomy, myth, English language, Ukrainian language, comparative analysis.

ИСТОЧНИКИ ФОРМИРОВАНИЯ БИНАРНЫХ МОДЕЛЕЙ ПРОСТРАНСТВА В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ В КОНТЕКСТЕ ГЕРМАНСКОЙ И СЛАВЯНСКОЙ КУЛЬТУР

В статье исследованы источники формирования бинарности в германской и славянской моделях пространства на основе языковых фиксации английского и украинского языков, проанализированы самые давние пространствен-

ные представления германцев и славян, установлены основные пространственные оппозиции и семантическая ценность, определено сходство в структурировании бинарного пространства германцев и славян.

Ключевые слова: бинарная модель пространства, оппозиция, дихотомия, миф, английский язык, украинский язык, сравнительный анализ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування просторових уявлень сучасної європейської цивілізації має античні джерела, що беруть початок з космогонічних і космологічних уявлень стародавніх народів. Згідно з гіпотезою В. В. Іванова і В. М. Топорова [2; 5], носії праїндоевропейської мови не тільки сакралізували, але й персоніфікували «верх» (утілений і міфологізований в образах неба та небесних об'єктів, гори, вершини дерева, птахів тощо) і «низ» (утілений в образах землі, водної глибини, риб, плазунів та ін.). Найважливішими для міфологічної свідомості праїндоевропейців персоніфікаціями «верху» і «низу», згідно з гіпотезою названих дослідників, виступали, відповідно, бог грому і блискавки (слов'янський Перун, литовський Перкунас, латиський Перконс, давньоіндійський Парджанья тощо) і його змієподібний противник (давньослов'янський Велес, давньоіндійський Валу), які вступали в поєдинок. Битву бога грому зі змієм, тобто протистояння «верху» і «низу», дослідники називають «основним індоєвропейським міфом» [там само].

Мета дослідження полягає у вивченні основних джерел і факторів формування просторової бинарності германців та слов'ян і їх мовного вираження в англійській і українській мовах.

Об'єктом дослідження є англійська і українська мови як мовне втілення германської і слов'янської культур.

Предметом дослідження є джерела формування бинарних моделей простору в англійській і українській мовах.

Наукові результати. Давньогерманські уявлення про простір у цілому відповідали поширеному в багатьох народів архаїчному міфологічному сприйняттю Всесвіту як множинного утворення, структурованого на самостійні світи, кожен із яких має власні межі. Згідно зі скандинавською космогонічною міфологією, первісно існувала лише безодня Гінунгагап (*Ginnungagap*, буквально значення, за М. І. Стеблїним-Каменським, – «магічна безодня» [3, с. 74], поняття споріднене із сучасним англійським *gap* 'провалля'). Навколо безодні були розташовані «світ (оселя, житло) туману» Ніфельхейм (*Nifelheimr*) і «світ (оселя, житло) вогню» Муспельхейм (*Muspelheimr*). Пізніше поряд із ними виникли людський світ Мідгард (*Midgarðr* 'середній світ', буквально 'середнє місто'), світ міфологічних персонажів ванів Ванхейм (*Vanaheimr*) та інші.

Як підкреслює М. І. Стеблїн-Каменський у дослідженні «Простір і час в еддичних міфах», об'єктивний простір в усвідомленні сучасної людини безкінечний, безперервний та однорідний, тоді як у давньоскандинавських еддичних міфах він, як і в чуттєвому сприйнятті, не безперервний, не безкінечний і не однорідний. У міфах «Старшої Едди» і «Молодшої Едди» простір зображується лише окремими фрагментами, у яких відбуваються певні описувані події; іншими словами, він є перервним. Отже, і світ у цілому виступає тільки «сукупністю фрагментів простору». Давньоісландський іменник *heimr* 'світ' не зустрічається в значенні 'Всесвіт' ні у «Старшій», ані в «Молодшій» Еддах. Еддичні міфи не фіксують наявності уявлення про всесвіт як цілий і єдиний світ. У давньоісландській лексемі *heimr* за давньоскандинавськими епічними пам'ятками виступає його початкове значення 'житло', що етимологічно відповідає англ. *home* 'дім, житло', нім. *Heim* 'дім, рідне вогнище', слов. *сім'я* [4]. Пор. також дн.-гр. *demōs* 'народ' і *domos* 'дім', рос. *дом* 'житло' і 'рід, династія' (*дом Рюриковичей, дом Романовых*). Спільною узагальнювальною семою позначень житла і родини виступає свій, освоєний простір.

Традиційно вважається, що прообразом Мідгарду виступала садиба землероба, що уявлялась оточеною силами, ворожими людям, неосвоєними землями, дрімучими лісами тощо. Сторони світу також набували чітко вираженої міфологічної символіки: невідоме, не освоєне людиною, негативне розташовується головним чином на півночі і на сході, пекло – на півночі й унизу (таке уявлення досі збережене сучасною ісландською мовою, де вислів *norður og niður* 'на північ і вниз' буквально означає 'до біса') [3, с. 109].

Сучасна англійська мова демонструє більш архаїчне й конкретне порівняно із сучасною німецькою значення згаданої вище назви частини простору: дн.-сканд. *heimr* 'житло' > 'світ', нім. *Heim* 'житло' відповідає англ. *home* 'дім' [1]. Ст.-англ. *ham*, що позначало «dwelling place, house, abode, fixed residence; estate; village; region, country», пішло від прото-герм. **haimaz* «home». Дн.-герм. значення «village» збереглося у в англійських та німецьких назвах міст та сіл [4–OED]. Наприклад, Wymondham, Birmingham.

Найдавніші уявлення слов'ян про простір, структуру Всесвіту втілені в українських космогонічних колядках. Так, наприклад, І. І. Огієнко звертає увагу на стародавню лемківську космогонічну колядку:

«Коли не було знащада світа,
Тогда не било Неба ні землі,
Ано лем било синее море,
А серед моря зелений явір.
На явороньку три голубоньки,
Три голубоньки радоньку радять,
Радоньку радять, як світ сновати:
То спустімося на дно моря,
Та дістанемо дрібного піску, –
Дрібний пісочок посіємо ми,
Та нам ся стане чорна землиця.
Та дістанемо золотий камінь, –
Золотий камінь посіємо ми,
Та нам ся стане ясне Небонько,
Ясне Небонько, світле соненько,
Світле соненько, ясен місячик,
Ясен місячик, ясна зірниця,
Ясна зірниця, дрібні зізодчки» (Огієнко, 36–37).

У наведеному сакральному творі простежується віддзеркалення світового простору в язичницькому світогляді, що включає протиставлення неба, землі і моря (верхнього, середнього і нижнього світів), сполучну ланку між ними – світове дерево і птахів як медіаторів між світами (пор. подібну роль білки в «Слові о полку Ігоревім») і давньогерманській міфологічній сазі «Старшої Едди»).

Цікавим джерелом вивчення уявлень слов'ян про структуру простору є народні пісні. Пейзажний зачин без лексики просторової семантики у таких творах виявлявся майже неможливим. В українській народній історично-жартівливій пісні «Ой, на горі женці жнуть» перші строфи побудовані на протиставленні лексем, що мають локативне значення:

«Ой, на горі жінці жнуть,
А попід горою, / яром-долиною,
Козаки йдуть.
Попереду Дорошенко
Веде своє військо / хорошенко.
А позаду Сагайдачний,
Що проміняв жінку / на тютюн та люльку –
Необачний (...)». (Ой, на горі).

Тут простежуються протиставлення-паралелізми, де «верхній простір» на горі становить семантичну опозицію до «нижнього простору» попід горою, яром-долиною, а далі протиставляються авангард і ар'єргард війська *попереду* / *позаду*.

Виокремлення і маркування напрямків простору в давньоукраїнській культурі, як і в архаїчних культурах інших народів, отримує вираження в образі світового дерева, де «верх» – напрямку росту дерева – символізує життя і розвиток, а «низ» – згасання, смерть. Упорядкування картини світу за координатами світового дерева передбачає також виокремлення трьох координат: верх – центр – низ, символізованих, звичайно, птахами, звірами й рибами. Цим координатам відповідають верх – гілля, крона, середина – стовбур, низ – коріння дерева. Космос мислиться утвореним із чотирьох первісних «стихий», якими для давніх слов'ян є вітер, вода, вогонь і земля. Простір упорядкованого космосу сприймається невід'ємно від людини, що освоює цей простір, встановлюючи порядок у ньому. Досить показовими щодо цього є пританні давньослов'янської культури міри довжини – п'ядь (відстань між розчепіреними пальцями), лікоть, стопа, крок, сажень (відстань між кінцями пальців витягнутих рук).

Устрій світового Космосу без елемента неба був би незавершеним. Споглядання неба стоїть біля витоків стихійного релігійного досвіду. Нескінченний простір небес уважався божественним, могутнім, вічним. Особливо чітко це проглядалося в степу, з висоти кургану. Чумацький шлях на Дону звався Батієвою дорогою, а в Україні – Чумацьким шляхом (іноді Мамаєвою дорогою). Великий Степ здавна вважається важливим культурним простором українців. Опанування степу (військово, господарчо, а потім і культурно) було непростим. Українська колонізація Степу закінчується аж на початку ХХ ст. «Кораблем» у мандрах степовим безмежжям був віз, бричка, якою долав простір ліричний герой чеховської повісті «Степ». Перехід із лісу до Степу потребував нових стереотипів індивідуальної та колективної поведінки, яка в слов'янській міфології найбільш повно відповідає архетипу Героя – св. Юрія Змієборця (звідси й закономірність появи нового суспільного явища – козацтва). Для українського народу Степ був образом неосвоєного простору, місцем міфологічної мандрівки Героя, арени, де в процесі боротьби народ ставав історичною нацією (секрет успішної козацької колонізації полягав в опануванні стратегічних пунктів Степу: бродів, межиріч, домінуючих висот) [6].

Семантична цінність бінарності *верх* / *низ* підвищується у часи прийняття християнства. Позиція християнина по відношенню до вершу як місця перебування Бога, святих і низу як житла грішників закріплена у Святому Писанні. Земне, тимчасове грішне буття тіла людини протиставляється небесному щасливому вічному життю його спасенної душі [6, с. 90].

Певну роль у формуванні українського фонду просторової лексики відіграли *лексичні старослов'янізми*, що хронологічно є найдавнішими запозиченнями зі слов'янських мов та виникли переважно через потребу перекладу відповідних слів із грецької мови (напр., укр. *безодня*, рос. *бездна*). Однак у словниковому складі сучасної української літературної мови, у порівнянні з російською, представлена надзвичайно мала кількість лексичних старослов'янізмів. Так, до словотворчих особливостей слід віднести такий структурний компонент складних слів як *-град* (укр. *Новоград-Волинський, Кіровоград, Болград* (Одеська обл.); пор. рос. *Павлоград, Сталинград (Петроград), заграда, ограда*); префікс *пред-* (укр. *предстати, претеча* – у перв. значенні) [3–СУЛМ, с. 146]. У російськомовному просторовому континуумі пласт старослов'янських лексичних запозичень вагомий: рос. *брег, страна, между*, префікс *низ-* / *нис-* (рос. *ниспадать, низвергать*) та ін. [2–СРЯ, с. 36–37].

Світові культури засвідчували свої установки по відношенню до опозиції *верх* / *низ* у релігійній сфері. Проявами дії такої дихотомії були архітектурні будови. Людина, зазвичай, віддавала перевагу верху. На пагорбах та підвищених місцях зводили храми, оскільки звідти було ближче до небесних богів.

Важливим видається підкреслити тотожність вертикального структурування всесвітнього простору в давніх слов'янських і германських фольклорно-міфологічних уявленнях, які виступають «ідеологічним контекстом» для виникнення і функціонування лексем на позначення простору та його частин. Спільність міфологічного осмислення простору, втіленого фольклорними творами, дає змогу адекватно інтерпретувати семантико-типологічні паралелі просторових лексем української мови в контексті інших слов'янських і англійської мови на тлі інших германських.

Окрім того, спостерігається спільність семантичної типології назв простору у слов'янських мовах і назв місця в латинській мові (букв. значення «щось простелене»). Укр. *простір* (діал. *простірна* «просторе місце», *простор, простора, просторина, просторище*, літ. *розпросторити* «розповсюдити») походить від *простерти* (серед похідних *простирати*) з паралелями в інших східнослов'янських, західнослов'янських і південнослов'янських мовах. Псл. **prosterti* є спорідненим із псл. **storna* «сторона». Відповідники в індоєвропейських мовах інших груп (індійській, іранській, балтійській, кельтській, грецькій, італійській) переважно мають семантику «стелити» [1–ЕСУМ, т. 5, с. 604–605]. Пор. дн.-рус. *Стрибог* як бог вітру і семантично (за внутрішньою формою) близьке лат. *locus* «місце» від **stlocus* із коренем, що букв. означає «стелити» і споріднене з укр. *стелити*. Звідси й англ. *locus* (із численними похідними, як-от: *local, locative, locomotion, locomotive* та ін.) і укр. *локус* (локальний, локалізація).

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що дуалізм стародавніх уявлень, що розмежовував світ на полярні пари протилежностей, групував ці протилежності по вертикалі: небесне протистоїть земному, поняття верху поєднується з поняттям благородства, добра, а поняття низу – з поняттями нечистоти та зла. Ця опозиція пронизувала усі сфери життя людини і мала свій експліцитний вияв у протиставленнях типу *небо* / *земля, свій/чужий, центр/околиця, день* / *ніч, правий* / *лівий, правий* / *лівий, сакральний* / *профаний* та ін.

Література:

1. Довбня І. П. Лексико-семантичні засоби вираження категорії простору в англійській мові / Інна Петрівна Довбня // Наукові записки. – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 4 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81 (1). – С. 76–78.
2. Иванов В. В. Верх и низ / Вячеслав Всеволодович Иванов // Мифы народов мира. – 1980. – Т. 1. – С. 233–234.
3. Стеблин – Каменский М. И. Древнескандинавская литература / М. И. Стеблин – Каменский. – М. : Высшая школа, 1979. – 192 с.
4. Стеблин – Каменский М. И. Пространство и время в эдических мифах / М. И. Стеблин – Каменский, 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ulfdalir.ru/literature/311/314>

5. Топоров В. Н. К реконструкции индоевропейского ритуала и ритуально-поэтических формул (на материале заговоров) / Владимир Николаевич Топоров // Труды по знаковым системам : уч. зап. Тартусск. ун-та. – Тарту : Изд-во Тартусск. ун-та, 1969. – Т. 4. – Вып. 276. – С. 24–58.

6. Федь І. Антропологічний підхід у дослідженні проблеми великого степу України, 2008. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=28793

Список довідникової літератури:

1–ЕСУМ: Етимологічний словник української мови : В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка.

Т. 1 : А–Г / [укл. : Р. В. Болдирев та ін.]. – 1982. – 632 с.

Т. 2 : Д–Копці / [укл. : Н. С. Родзевич та ін.]. – 1985. – 572 с.

Т. 3 : Кора–М / [укл. : Р. В. Болдирев та ін.]. – 1989. – 552 с.

Т. 5 : Р–Т / [укл. : Р. В. Болдирев та ін.]. – 2006. – 704 с.

2–СРЯ: Современный русский язык / Н. М. Шанский, В. В. Иванов. – М. : Русский язык, 1987. – Ч. 1. – С. 36–37.

3–СУЛМ: Словник української літературної мови ; [за ред. А. П. Грищенка]. – К. : Вища школа, 1993. – С. 146.

4–ОЕД: Online Etymology Dictionary. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.etymonline.com/index.php?search>

Список джерел ілюстративного матеріалу:

Огієнко : Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Дохристиянські вірування українського народу / І. І. Огієнко. – К. : Обереги, 1992. – 172 с.

Ой, на горі : Ой, на горі тай жінці жнуть / Українська народна пісня. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.pisni.org.ua/songs/529040.html>

УДК 81'243

Н. В. Дячук,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

РЕАЛІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті висвітлено уявлення про мовленнєву діяльність у психолінгвістиці. Розглянуто мовленнєву діяльність як активний, цілеспрямований процес створення та сприйняття висловлювань, що здійснюється за допомогою мовних засобів під час взаємодії людей у різних мовленнєвих ситуаціях. Зазначено, що являється предметом, засобом, способом, продуктом та результатом мовленнєвої діяльності. Представлено структуру мовленнєвої діяльності та відмічено її характеристики. Проаналізовано побудову мовленнєвої діяльності та представлено чіткий аналіз кожної з фаз.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, мова, мовлення, висловлювання, мовленнєво-мисленнєва діяльність, текст.

THE SPEECH ACTIVITY REALIA: PSYCHOLINGUISTIC APPROACH

The speech activity conception from the psycholinguistic point of view has been highlighted. The speech activity is said to be an active purposeful process of utterance production and comprehension realized through the linguistic means in different communicative speech situations. The subject, the means, the way of realization, the product and the result of the speech activity have been mentioned. A thought is the subject of the speech activity, a language is the means of speech activity, speech is the way of realization of the speech activity, an utterance is the product of the speech activity and understanding or misunderstanding of an author's thoughts is the result of the speech activity. The structure of the speech activity and its characteristics has been outlined. The detailed analysis of every speech activity phase has been represented.

Key words: speech activity, language, speech, utterance, speech-and-thinking activity, text.

РЕАЛИИ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

В статье обсуждаются представления о речевой деятельности в психолингвистике. Рассмотрено речевую деятельность как активный, целенаправленный процесс создания и восприятия высказываний с помощью языковых средств при взаимодействии людей в разных речевых ситуациях. Отмечено предмет, средства, способ, продукт, результат речевой деятельности. Показана структура речевой деятельности и ее характеристики. Проанализировано построение речевой деятельности и представлен четкий анализ каждой из фаз.

Ключевые слова: речевая деятельность, язык, речь, высказывание, речемыслительная деятельность, текст.

Основним предметом психолінгвістичних досліджень є мовленнєва діяльність як специфічно людський вид діяльності, її психологічний зміст, структура, способи та форми реалізації, функції. Іншим важливим предметом вивчення психолінгвістики є мова як основний засіб здійснення мовленнєвої та мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Нарешті, третім предметом дослідження психолінгвістики є мовлення як засіб реалізації мовленнєвої діяльності [8; 13].

Мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований процес створення та сприйняття висловлювань, що здійснюється за допомогою мовних засобів під час взаємодії людей у різних мовленнєвих ситуаціях. Предметом мовленнєвої діяльності є думка, засобом – мова, способом – мовлення, продуктом – висловлювання (текст), результатом – розуміння або нерозуміння думок автора. Структура діяльності включає в себе мотив, ціль, дії та операції як засоби виконання дій. Окрім цього, до структури належать особистісні настановлення та результати (продукти) діяльності [10, с. 25].

Мовленнєва діяльність має свої чітко виражені характеристики: 1) *предметність* діяльності (спрямованість на той чи інший предмет); 2) *ціленаправленість* діяльності, яка означає, що будь-який акт діяльності характеризується кінцевою ціллю, досягнення якої заздалегідь планується виконавцем; 3) *вмотивованість* мовленнєвої діяльності, яка визначається тим фактом, що насправді акт будь-якої діяльності підштовхується одночасно декількома мотивами, які згодом стають одним цілим; 4) *ієрархічна (вертикальна) організація* діяльності, яка включає ієрархічну організацію її одиниць – мовленнєвих дій і мовленнєвих операцій; 5) *фазна організація* мовленнєвої діяльності [9].

Початкові уявлення про мовленнєву діяльність у психолінгвістиці потрібно розуміти як розвиток мовної діяльності, оскільки мова слугує основним засобом мовленнєвої діяльності та являє собою її невід'ємну складову. Розуміння мови як основного засобу спілкування дає змогу говорити про безпосередній зв'язок свідомості та мови, адже мова, як і свідомість, виникає через необхідність у спілкуванні. За Л. С. Виготським, мова слугує, насамперед, засобом соціального спілкування, засобом висловлювання та розуміння. Її розглядають як систему суспільно вироблених засобів для реалізації діяльності спілкування, форму практичного застосування в процесі передачі почуттів, думок тощо [1].